

УДК 81'25:801.8:34:371.214.114

О.В. ЧЕПУРНА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу Криворізького інституту ПВНЗ
«Кременчуцький університет економіки, інформаційних технологій і управління»

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ НАД АНГЛОМОВНИМИ ЮРИДИЧНИМИ ТЕКСТАМИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

Розглянуто лексичні, граматичні, лінгвокультурні особливості англomовного юридичного тексту у процесі методичної роботи над перекладом українською мовою. Аналізуються засоби творення та функціонування термінологічної юридичної лексики, а також способи перекладу простих за структурою термінів та термінів-словосполучень. Розглянуто юридичні терміни латинського походження та запозичення з давньої англійської мови.

Ключові слова: термінологічна омонімія, термін-словосполучення, перекладацький прийом, етимологія слова.

Стрімкий розвиток співробітництва України з країнами західного світу та інтеграція у Європейське співтовариство піднімає низку питань, що стосуються міжнародної ділової діяльності. Зростає обсяг роботи з юридичними документами, написаними іноземними мовами (особливо англійською), все частіше постає потреба грамотно скласти ці документи або перекласти юридичний текст з української мови.

Проблемою юридичного перекладу останнім часом займалися В.В. Алімов [1], С.М. Андріанов [2], В.С. Слепович [6], Е.В. Щепотіна [8] тощо. Метою нашої роботи є аналіз лінгвокультурологічних, лексичних та граматичних особливостей текстів на заняттях з юридичного перекладу.

У науковій літературі зростає інтерес до мови як феномену людської культури. Мова вивчається в тісному зв'язку зі свідомістю й мисленням людини, культурою й духовним життям народів. В.В. Маслова говорить про культуру, як про зведення «правил гри» колективного існування, набір способів соціальної практики колективу, які вироблені людьми для соціально значних, практичних й інтелектуальних дій» [4, с. 17–18]. С.Г. Тер-Мінасова стверджує: «мова – потужне громадське знаряддя, що формує людський потік в етнос, що створює націю через зберігання і передачу культури, традицій, громадської самосвідомості цього мовного колективу» [7, с. 200].

Адекватний переклад юридичного тексту вимагає від перекладача володіння юридичною грамотністю як іноземною, так і рідною мовою. Адже юридичний текст – це форма вираження норм права. Тому мова перекладу має бути точною, зрозумілою, достовірною. Для цього необхідно звертати увагу студента на розбіжності лінгвоетнічного характеру, мовні реалії та безеквівалентну лексику. У всіх мовах існують слова та стійкі словосполучення, що не мають відповідників у мові перекладу. Наприклад, такі поняття як *primaries* (попередні вибори) чи *venire* (категорія осіб, що можуть виконувати функції присяжних) невідомі більшості українців.

В англomовних юридичних текстах часто вживаються слова давньоанглійського походження, які вийшли із загального вжитку (*hereinabove, therein, whereby*).

Труднощі в процесі перекладу може викликати термінологічна омонімія. Наприклад, слово «*assignment*», що звичайно перекладається як «доручення, завдання» у юридичному тексті означає «переуступку прав». Зустрічаються й суто юридичні терміни «*tortfeasor*» (делінквент) або «*estoppel*» (процесуальний відвід).

Однією з характерних рис англійського юридичного тексту є вживання модального дієслова «*shall*» для вираження наказу або зобов'язання. Наприклад, «*The Parties shall take the necessary measures to...*» («Сторони зобов'язуються вжити необхідних заходів...») [9].

Переклад юридичних текстів з англійської або на англійську мову часто ставить перед перекладачем складні завдання, обумовлені специфікою правової системи й термінології, прийнятої в англійськомовних країнах. Не завжди вдається знайти еквівалент у мові перекладу. Щоб вирішити цю проблему, використовуються три основні методи: 1) перефразування, описовий переклад; 2) заміна функціональним аналогом; 3) калькування, послівний переклад.

У випадку відсутності відповідного за значенням слова в рідній мові, як і при поясненні слова у словнику, вживається перекладацький прийом опису, наприклад: *account* – несплачена боргова вимога; *official accusation* – офіційне звинувачення (у скоєнні злочину); *acknowledgement of will* – неофіційне визнання заповідачем перед свідком, який може підтвердити, що підпис під заповітом належить заповідачеві.

Таке слово, яке має кілька словникових відповідників, варіантів аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом підбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміна залежно від контексту. Наведемо декілька прикладів. *Notice* – 1. попередження, повідомлення, заява, сповіщення, попереджати, сповіщати; 2. сповіщення про готовність судів до завантаження; нотіс; 3. знання, обізнаність. *Notice in writing* – письмове попередження; *notice to admit* – вимога у зізнанні (з метою скорочення витрат щодо пред'явлення судових доказів); *to give notice to* – повідомляти когось про щось; *to have notice of* – знати про щось; *notice to plead* – вимога надати змагальний папір; *notice to produce* – пропозиція супротивній стороні надати до суду документ тощо.

Прийом калькування відтворює англійську лексему дослівно, наприклад: *Multiple accredit* – множинне акредитування; *accomplice of attempt* – співучасник у замаху; *according to law* – відповідно до закону.

Оскільки в юридичних звітах та договорах часто використовуються назви різноманітних закладів, юридичних та інших фірм, то у процесі перекладу термінів у юридичному контексті часто використовується прийом транскрибування – передача літерами рідної мови звучання англійського слова, наприклад: *Special Systems Industry* – Спеціал Систем Індастрі.

У процесі перекладу юридичних текстів з англійської мови насамперед необхідно приділити увагу особливостям терміносистем англійської та української мов. Одним із найскладніших завдань є переклад багатокомпонентних термінів.

У сучасному мовознавстві запропоновано різні принципи класифікації багатокомпонентних термінів. За способом зв'язку вони поділяються на:

а) словосполучення, у яких значеннєвий зв'язок між компонентами виражений шляхом примикання, наприклад: *justice system* – система правосуддя;

б) словосполучення, компоненти яких оформлені граматично за допомогою прийменника або наявності закінчень, наприклад: *powers of arrest* – право на арешт.

За лексико-граматичним характером такі терміни мають три категоріальні види. До першого виду відносять терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами спеціального словника. Вони самостійні й можуть вживатися поза вказаним словосполученням, зберігаючи властиве кожному з них окреме значення, але набувають нового значення, що володіє значеннєвою самостійністю. Характерною ознакою термінів-словосполучень першого типу є можливість їхнього розчленовування й виділення складових компонентів – самостійних термінів.

До другого виду віднесено три підвиди термінів-словосполучень:

а) у яких тільки один компонент – юридичний термін, а другий належить до слів загальноживаної лексики. Цей спосіб утворення юридичних термінів, на думку Р. Проніної, більш продуктивний, ніж перший [5];

б) у яких перший компонент (прикметник) має спеціальне, специфічне значення для однієї або іншої галузі науки;

в) другий компонент яких вживається в основному значенні, але в сполученні з першим компонентом являє собою термін із самостійним, специфічним для області значення.

До третього типу належать терміни-словосполучення, обидва компоненти яких являють собою слова загальноживаної лексики, і тільки сполучення цих слів є терміном. Такий спосіб утворення термінів не є продуктивним.

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль у процесі перекладу словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміна. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудовування компонентів залежно від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанта перекладу складного терміна [3].

Існує низка термінів-словосполучень, що не допускають дослівного перекладу, хоча мають еквіваленти в рідній мові. Окремі елементи таких термінів відрізняються від компонентів еквівалента у рідній мові. Такі терміни рідко зустрічаються в юридичній термінології, наприклад: *Private nuisance* – джерело небезпеки.

Необхідно зважати на той факт, що для сучасної англійської юридичної термінології характерною є подвійна мовна основа. Поряд із словами та словосполученнями, що належать до власної англійської мови, наявні також прості та складні терміни, запозичені з латинської мови: *lex lata* – «позитивне право», *lex loci delictus* – «закон місця скоєння злочину», *corpus delicti* – «склад злочину» та ін.

Розглянемо на прикладі лексико-граматичний аналіз юридичного тексту у процесі перекладу українською мовою. Об'єкт розгляду – декілька статей угоди «Про партнерство і співробітництво між європейськими співтовариствами та їх державами-членами і Україною» [10] Угода охоплює питання розвитку політичних, торгових, соціальних, культурних зв'язків, а також питання співпраці у сфері забезпечення миру та безпеки. Тому угода насичена юридичними, а також економічними термінами.

Article 2	Стаття 2
Respect for the democratic principles and human rights as defined in particular in the Helsinki Final Act and the Charter of Paris for a New Europe, as well as the principles of market economy, including those enunciated in the documents of the CSCE Bonn Conference, underpin the internal and external policies of the Parties and constitute an essential element of partnership and of this Agreement	Повага до демократичних принципів та прав людини, як зазначено, зокрема, в Гельсінському Заключному акті та Паризькій хартії для нової Європи, так само, як принципів ринкової економіки, включаючи ті з них, що були проголошені в документах Боннської Конференції НБСЕ, є основою внутрішньої та зовнішньої політики Сторін та становлять істотний елемент партнерства та цієї Угоди

Необхідно звернути увагу, що чільне місце у реченні займають терміни-словосполучення з такими типами зв'язку:

«Adj + N» *democratic principles, internal policy, external policy*, що перекладаються українською мовою словосполучення «прикметник + іменник»;

«N₁+N₂»: *human rights* – права людини (перекладається терміном, в якому український відповідник N₁ виступає у формі родового відмінка), *market economy* – ринкова економіка (відповідником N₁ виступає прикметник).

Словосполучення *market economy* можна віднести до економічних термінів, які дуже часто зустрічаються в юридичних текстах.

Термін *policy* «політика» – *polity* «форма правління» – *police* «поліція», а тому може стати причиною неадекватного перекладу.

Власні назви документів та конференцій у статті перекладаються *the Helsinki Final Act* – Гельсінський Заключний акт, *the Charter of Paris for a New Europe* – Паризька хартія для нової Європи, *Bonn Conference* – Боннська Конференція, а аббревіатура *CSCE* (*Conference of*

Security and Co-operation in Europe) перекладається відповідним скороченням НБСЕ (Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі).

Термін *partnership* – похідний, утворений від іменника за допомогою суфікса *-ship*.

Article 44	Стаття 44
Treatment granted by either Party to the other hereunder shall, as from the day one month prior to the date of the entry into force of the relevant obligations of the General Agreement on Trade in Services (GATS), in respect of sectors or measures covered by the GATS, in no case be more favourable than that accorded by such first Party under the provisions of GATS and this is in respect of each service sector, sub-sector and mode of supply	Режим найбільшого сприяння, що надається кожною Стороною іншій стороні згідно з цією Угодою за місяць до дати набуття чинності відповідних зобов'язань Генеральної Угоди з торгівлі послугами (ГАТС) стосовно секторів або заходів, що передбачені ГАТС, не буде жодною мірою більш сприятливим, ніж той, що наданий першою Стороною згідно з положенням ГАТС, і це стосується кожного сектора послуг, підсектора і способу надання

У статті зустрічаються словосполучення з різними типами зв'язку: *the date of the entry into force* (багаточленне словосполучення), *service sector* ($N_1 + N_2$), *mode of supply* ($N_1 + of + N_2$). Термін *sub-sector* утворено за допомогою префікса *sub-*, що означає підпорядковане становище у певній ієрархії.

Для юридичної наукової літератури характерні певні сталі звороти. У реченні зустрічаються такі звороти, до складу яких входять прикметники: *entry into force, in respect of, in no case, under the provisions of*.

Власна назва, що представлена багаточленным терміном-словосполученням *General Agreement on Trade in Services*, перекладається українською мовою відповідною назвою Генеральна Угода з торгівлі послугами, але англійська аббревіатура *GATS*, що номінує назву цієї угоди, транскодується українською мовою ГАТС.

У статті зустрічається слово староанглійського походження *hereunder*, яке вийшло із загального вжитку. Можуть викликати труднощі при перекладі слова, що мають співзвучні відповідники в українській мові, але у цьому контексті перекладаються по-іншому: *services* «послуги», *Party* «Сторона».

Можна зробити висновок, що робота над перекладом юридичного тексту має багато нюансів, пов'язаних із своєрідністю юридичної мови, лінгвокультурними розбіжностями мови оригіналу й мови перекладу, різницею в законодавчих системах та лінгвістичних традиціях країн. А тому подальші дослідження з цієї теми є продуктивними для всебічного та більш докладного вивчення аспектів перекладу різних видів юридичного дискурсу та удосконалення методичної роботи над ними.

Список використаних джерел

1. Алимов В.В. Юридический перевод. Практический курс. Английский язык. Изд. 2-е / Вячеслав Вячеславович Алимов. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 160 с.
2. Англо-український юридичний словник: Близько 75000 термінів / упоряд.: С.М. Андрианов та ін.; за ред. Л.І. Шевченко. – К.: Арії, 2007. – 552 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / Вячеслав Іванович Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 57 с.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Валентина Авраамовна Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
5. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы: учебн. пос. для вузов. – 3-е изд., испр. и доп. / Раиса Федоровна Пронина. – М.: Высшая школа, 1986. – 175 с.
6. Слепович В.С. Деловой английский. Business communication: учебн. пос. / Виктор Самойлович Слепович. – Мн.: ТетраСистемс, 2002. – 256 с.
7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.

8. Щепотина Е.В. Лингвокультурные факторы перевода юридического текста / Елена Валерьевна Щепотина // Язык, коммуникация и социальная среда. Вып. 2. – Воронеж: ВГТУ, 202. – С. 109–116.

9. Customs power of Attorney// tools/ib-power-of-attorney.pdf

10. Partnership and co-operation agreement between the European communities and their members, and Ukraine// <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

Рассматриваются лексические, грамматические, лингвокультурные особенности англоязычного юридического текста в процессе методической работы над переводом на украинском языке. Анализируются способы образования и функционирования терминологической юридической лексики, а также особенности перевода простых терминов и терминов-словосочетаний. Рассматриваются юридические термины латинского происхождения и заимствования с древнеанглийского языка.

Ключевые слова: терминологическая омонимия, термин-словосочетание, переводческий прием, этимология слова.

In article are considered lexical, grammatic, linguo-cultural features of the English-speaking legal text during methodical work on translation in the Ukrainian language. Ways of formation and functioning of terminological legal lexicon, as well as feature of translation of simple terms and terms-word-combinations are analyzed. Legal terms of a latin origin and loan from old english language are considered.

Key words: a terminological homonymy, the term-word-combination, translational reception, ethymology of a word.

Одержано 12.09.2013.